

A pedagógus a saját személyiségével dolgozik, s mindannyiunkat érnek sikerek, kudarcok a pedagógus pályánk során. Dolgozatomban arra szeretnék választ kapni a szakirodalmak áttanulmányozása segítségével, hogy hogyan lehet tudatosan olyan személyiséggé válni, aki a mai kor kihívásaiban sem veszti el pozitív hatását.

Bevezetésképp még annyit magamról, hogy 24 éve vagyok a pályán: általános iskolai magyar és informatika tanár, osztályfőnök, munkaközösség vezető, IKT szaktanácsadó, oktató vagyok, minőségirányítási csoportvezető. E minőségeimben találkozom a pedagógia palettáján lévő szereplőkkel 6-60 éves korig, diákokkal, pedagógusokkal, szülőkkel. Kisgyermekkorom óta, mikor megkérdeztek, mi szeretnék lenni, rávágtam: tanár. Döntésemet nem bántam meg, úgy érzem, erre a pályára születtem. Az utóbbi két év nehézségei (fegyelmezési gondok a diákoknál) új megoldások, segítség megvalósítására ösztönöznek. Azért jelentkeztem a minőségirányítási szakra, mert egyrészt többéves gyakorlatom van ezen a területen, másrészt az oktatásban nyert tudásommal, tapasztalataimmal szeretném a pedagóguspálya minőségét, színvonalát emelni a saját, és más (fiatalabb) pedagógusok munkájában. E dolgozatban tehát a pedagógusra koncentrálok, aki megismerve és tudatosan fejlesztve önmagát képes egyre jobb tanár lenni. Hogyan? Erre kerestem a választ az alábbi szakirodalmakban:

Elsőként **Dr. Hegyi Ildikó: Siker és kudarc a pedagógus munkájában** (Okker Oktatási Iroda, 1996) című könyvét tanulmányoztam, melyben a pedagógiai képességekkel és fejlesztésük módjaival foglalkozik.

Úgy véli, az *önismeret* a lelki egészségünk alapja. Az *önismeret* kialakulása a saját magunkról alkotott, illetve a környezetnek a rólunk kialakított képéből formálódik. Két énünk van: a belső (valódi) és a kötelességtudó én. Az *énkép* kialakulását megelőzi az *éntudat*. Az *énkép*ünknek, viselkedésünknek két dimenziója van: amit magunkról ismerünk, amit mások tudnak rólunk. Az *énkép*ünk lehet merev (rigid), változásoknak ellenálló, illetve befogadó (plasztikus), mely képes a változásra. Az *énkép*ünk vezérli a cselekvésünket a teljesítménymotiváció és a lelkiismeret segítségével. Az *énideálunk* (a vágyott pozitív tulajdonságaink) lehet reális vagy irreális. Minél közelebb áll az *énideálunk* az *énkép*ünkhöz, annál kiegyensúlyozottabbak, boldogabbak, elégedettebbek vagyunk. Ha nagy az eltérés, elégedetlenek, boldogtalanok vagyunk. Az *önkontroll* a saját magunk felett gyakorolt szabályozási képesség. Az *önkritika* saját magunk értékelése valamilyen szempont szerint.

Az önismeret – önkontroll – önkritika segít meghatározni a határvonalat énmagunk és az éniideál között. Ha felismerjük a különbséget, tudunk változtatni, hogy közeledjünk az utóbbihoz.

Az emberek lehetnek sikerorientáltak (általában befogadó énképűek) és kudarckerülők (merev énképűek), sőt vannak kudarckereső típusúak (az örök vesztesek). Egy egyszerű teszttel megismerhetjük vérmérsékletünket. *A négy temperamentumtípus:*

- szangvinikus: az érzelmek könnyen és gyorsan keletkeznek, erősek, de nem tartósak
- kolerikus: az érzelmek könnyen keletkeznek, erősek, és tartósak
- melankolikus: érzelmek lassan keletkeznek, gyengék, de tartósak
- flegmatikus: érzelmek nehezen, lassan keletkeznek, gyengék, de nem tartósak

Ezt a temperamentumvizsgálatot kiegészíthetjük egy tulajdonságlistával, mely a szakmai felkészültségünket, szociális kapcsolatainkat (vezetési stílust, érzelmi-akarati életünket és jellemvonásainkat vizsgálja. Jól segíthetik a reális énkép kialakulását az önismereti játékok (pl. néhány mondatos hirdetés feladása magunkról).

A teljesítményünket a *képességeink* is alapvetően befolyásolják. A képességeink kialakulására elsősorban az örökölt adottságok, a környezet és a nevelés hatnak. Az alapképességeinkhez a kommunikatív, a kognitív, a pszichomotoros képességek tartoznak, a sajátos képességegyüttesekhez pedig a művészeti, műszaki-technikai, konstrukciós, pedagógiai, vezetői képességeink tartoznak.

Akkor ki a jó pedagógus? – teszi fel Hegyi Ildikó a kérdést. A kutatások a következő *pedagógiai képességek* magas szintű meglétét mutatják:

- kommunikációs képesség (amit és ahogy mondunk!)
- konstruktív, didaktikai képesség (ismeretszerzés és oktatni tudás)
- szervező képesség (időérzék, időrend, logikai egymásutániség felismerése)
- helyzetfelismerési képesség (események helyes értelmezése a körülményekkel együtt)
- döntési képesség (a helyes helyzetfelismerésből adódik –gyors, ésszerű, objektív)
- alkalmazkodási képesség (társadalmi, szociális alkalmazkodás, nem egyenlő a konformizmussal –elvtelen, feladja a személyiségét, a nonkonformizmus pedig az alkalmazkodás teljes tagadása)
- tolerancia, kivárási képessége (a másság elfogadása, az ellentmondások, akadályoztatások tűrése)
- identifikációs képesség (modellkövetés)

- empátias képesség (beleélés, beleérzés képessége)
- figyelemmegosztás képessége (a pedagógiai munkában elengedhetetlen)
- „játszani tudás” képessége (a játék egyenrangúsít, szimmetrikus kapcsolatot hoz létre).

E képességeink megismerésével, majd tudatos fejlesztésükkel sikeresebbek lehetünk a pályánkon.

A második szakirodalom, melyet áttanulmányoztam a tanári/tanárjelölti portfólió készítés kapcsán a pedagógus szztenderdekkel is foglalkozik. (**Falus Iván-Kimmel Magdolna: A portfólió** - Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, Gondolat Kiadó, Bp., 2003. 60-62.p.)

A tanárképzésben és tanártovábbképzésben a hagyományos vizsgák helyett sokkal jobban mutatják a pedagógus fejlődését, tanári kompetenciák kialakulását a *portfóliók*. A követelmények pontos leírását tartalmazzák a *szttenderdek*, amelyek bemutatják, mit kell tudnia, milyen képességekkel kell rendelkeznie egy tanárnak. Dokumentumokkal és a dokumentumokhoz csatolt reflexiókkal kell bizonyítania, hogy képes a gyakorlatban a szttenderdeknek eleget tenni, viselkedése tudatos, tehát képes összekapcsolni a gyakorlatot az elmélettel.

Ezek az USA-ban összeállított tanári szttenderdek:

- A tantárgy ismerete
- Emberi fejlődés és tanulás ismeret
- Az oktatás adaptálása az egyéni szükségletekhez
- Többféle oktatási stratégia alkalmazása
- Motivációs, tanulásszervezési készségek
- Kommunikációs készségek
- Tervezési készségek
- A tanulás értékelése
- Szakmai elkötelezettség és felelősség
- Együttműködés

A portfólióknak tehát e képességek, készségek, ismeretek meglétét, fejlődését kell mutatniuk.

A következő szakirodalom az Európai Unió iskolával szembeni elvárásaival foglalkozik (**Bábosik István: Az Európai Unió elvárásai az iskolával szemben** In: Bábosik István-Torgyik Judit: Pedagógusmesterség az Európai Unióban - Eötvös József Könyvkiadó,

Bp., 2007, 9-11.p.) A társadalmi változások szükségszerűen hozzák az iskolával szembeni elvárások változását.

- Az első a célrendszer alakulása: fontos elemmé vált a szociomorális értelemben vett *normakövető életvezetés* kialakítása, szociális életképességekkel, az öngondoskodás képességével (munka világára és az élethosszig tartó tanulásra, és az egészséges életmódra való felkészítés: gyakorlatias oktatás, minőségi szakképzés, szakszerű pályaorientáció)
- *Pedagógusszerepek megváltoztatása* („szankcionáló” iskola helyett gyermekközpontú iskola, mely a gyermeki szükségletekre orientált, kevésbé frusztráló, inkább motiváló iskola, melyben a pedagógus diagnosztizálni tudja sajátos nevelési igényű tanulókat, részt tud venni a fejlesztésükben)

Ez tehát a cél, melynek eléréséhez úgy gondolom, a pedagógustársadalmat fel kell készíteni, a napi munkájához módszertani, és egyéb segítségeket sokkal nagyobb mértékben nyújtani, a pedagóguspálya értékét, megbecsülését a legmagasabb szintekről emelni kellene.

Torgyik Judit: A tanári szerep dimenziói című írásában (In: Bábosik István-Torgyik Judit: Pedagógusmesterség az Európai Unióban - Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 2007, 87-103 p.) a tanári szerepeket a tanárok által jellegzetesen megvalósított viselkedések, attitűdök összességének nevezi. A külső tényezőkön túl számos, a pedagógus személyiségéből fakadó tényező is hatással van a tanári szerep ellátására: a személyisége, jelleme, tulajdonságai, neme, kora, pályán eltöltött éveinek száma, *szakmai szocializációja*. E szocializáció során az alábbi szakaszok különböztethetőek meg:

- kezdő (a képzés ideje, tanulási szakasz)
- középaladó (5-7 év, a tanulási szakaszban szerzett ismereteket összekapcsolják az iskolai tapasztalataikkal)
- haladó (tapasztalatai alapján hatékonyan, rutinosan tudja irányítani a gyerekek tanulását)
- szakértő szakasz (folyamatos, gördülékeny óravezetés, automatikus cselekvés, erőlködésmentes tanítás, rugalmasság a problémamegoldásban)

Ezen túl meg kell vizsgálnunk a pedagógusszerepek kapcsán az embernek az életben betöltött egyéb szerepeit is. Mivel elnőiesedő pályán vagyunk, a legtöbb pedagógus egyben szülő, édesanya, háztartást vezet és egyéb szerepeket is vállalhat, melyek szintén hatással vannak a pedagógus szerepének betöltésére.

A professzionális nevelő-oktató tevékenység jóval több az egyszerű ismeretátadásnál.

A tanár által birtokolt tudást a tanuló nyelvére kell lefordítani, meglévő ismereteihez, igényeihez, képességeihez igazítani. A tanár egész személyiségével hat diákjaira, s munkatevékenységének középpontjában a tanulók oktatása, nevelése, és egész személyiségük fejlesztése áll.

A pedagógusoktól elvárt szakmai kompetenciák:

A tanár szakmai felkészültsége birtokában hivatásának gyakorlása, alapfeladatainak ellátása során alkalmas:

- a tanulói személyiség fejlesztésére:

az egyéni igényekre és fejlődési feltételekre tekintettel elősegíteni a tanulók értelmi, érzelmi, testi, szociális és erkölcsi fejlődését, a demokratikus társadalmi értékek, a sajátos nemzeti hagyományok, az európai kulturális és az egyetemes emberi értékek elsajátítását;

- tanulói csoportok, közösségek alakulásának segítésére, fejlesztésére:

a tanulói közösségekben rejlő pedagógiai lehetőségek kihasználására, az egyének közötti különbségek megértésének elősegítésére, az interkulturális nevelési programok alkalmazására, az együttműködés készségeinek fejlesztésére;

- a pedagógiai folyamat tervezésére:

pedagógiai munkáját a feltételek árnyalt elemzése alapján átfogóan és részletekbe menően megtervezni, tapasztalatait reflektív módon elemezni és értékelni;

- a szaktudományi tudás felhasználásával a tanulók műveltségének, készségeinek és képességeinek fejlesztésére:

az adott szakterületen szerzett tudását tantervi, műveltségterületi összefüggésekbe ágyazni, ennek alapján a tanulók tudományos fogalmainak, fogalomrendszerének fejlődését elősegíteni, az egyes tudományterületek szemléletmódját, értékeit és kutatási eljárásait megismertetni, az elsajátított tudás alkalmazásához szükséges készségeket kialakítani;

- az egész életen át tartó tanulást megalapozó kompetenciák hatékony fejlesztésére:

a kereszttantervi kompetenciák, különösen az olvasás-szövegértés, információfeldolgozás, a tanulási szokások és készségek, az alapvető gondolkodási műveletek, a problémamegoldó gondolkodás folyamatos fejlesztésére, a tanulók előzetes tudásának, iskolán kívül megszerzett ismereteinek és készségeinek, valamint az iskolában elsajátított tudásának integrálására, az önálló tanulás képességeinek megalapozására, fejlesztésére;

- a tanulási folyamat szervezésére és irányítására:

változatos tanítási-tanulási formák kialakítására, a tudásforrások célszerű kiválasztására, az új információs-kommunikációs technológiák alkalmazására, hatékony tanulási környezet kialakítására;

- a pedagógiai értékelés változatos eszközeinek alkalmazására:

a tanulók fejlődési folyamatainak, tanulmányi teljesítményeinek és személyiségfejlődésének elemző értékelésére, a különböző értékelési formák és eszközök használatára, az értékelés eredményeinek hatékony alkalmazására, az önértékelés fejlesztésére;

- szakmai együttműködésre és kommunikációra:

a tanulókkal, a szülőkkel, az iskolai közösséggel és társszervezetekkel történő együttműködésre, a velük való hatékony kommunikációra;

- szakmai fejlődésben elkötelezettségre, önművelésre:

a munkáját segítő szakirodalom folyamatos követésére, önálló ismeretszerzésre, személyes tapasztalatainak tudományos keretekbe integrálására, a neveléstudományi kutatások fontosabb módszereinek, elemzési eljárásainak alkalmazására, saját munkájának tudományosan megalapozott eszközöket felhasználó értékelésére.

A jó tanár jellemzői:

Azon túl, hogy pedagógus szakmai tudással rendelkezik, jól ismeri szaktárgyát, pedagógiai, pszichológiai, módszertani kultúrával rendelkezik, kívánatos emberi kvalitással is kell bírnia. A jó tanár jellemző jegyei (Stronge J.H. alapján): gondoskodó attitűd, meghallgatási készség, a tanulók megismerésének igénye, igazságosság, lelkesedés, felelősségvállalás, reflektív gyakorlat. A jó tanár szívvel és érdeklődéssel tanít, mindez pozitív mintaként hat a diákokra. Az alsó tagozatban a kutatások alapján a gondoskodást, felsőben inkább a tanár hitelességét és magas szakmai tudását várják el a diákok.

Tanári vezetési, tanítási stílusok: x: fegyelmező, erős kontrollal működő, y: pozitív, nagyobb önállóságot adó (Capel, Leask, Turner). Kurt Lewin megkülönböztet demokratikus, autokrata és laissez faire (liberális, szabadon engedő) vezetés stílusokat. A vizsgálatok eredményei egyértelműen a demokratikus vezetési stílus hatékonyságát mutatták.

A pedagógustársadalom legfőbb szociológiai vonásait Kuczi Tibor foglalta össze:

- A szakma elnöiesedése (oka elsősorban az alacsony fizetés, hátrány: hiányos a férfiminta jelenléte mind a családban, mind az iskolában)
- alacsony presztízsű értelmiségi pálya
- magasak a társadalmi elvárások a pedagógusokkal szemben, hivatásnak vélik, mégis szerény anyagi megbecsülés

- előregedés (növekszik az átlagéletkor a pályán)
- új feladatok (kitágul a pedagógus szerepköre: IKT használat, környezettudatos nevelés, pályaválasztás orientálása, tanórán kívüli nevelő tevékenység, a személyiség széleskörű formálása.)

Kraiciné Szokoly Mária: Pedagógus-andragógus szerepek és kompetenciák az ezredfordulón (ELTE Eötvös Kiadó, 2006) 61-73.p. című könyvének egyik fejezete a pedagógusszerep együttes változásával foglalkozik.

A tradicionális pedagógusszerep-felfogás a klasszikus tekintélyelven alapuló tudásközvetítő, a „nemzet napszámosa” képpel volt azonosítható. Általában a pedagógusszerepeket a munkaterület alapján szokták meghatározni: óvodapedagógus, tanító, általános, középiskolai tanár, szakoktató, felsőoktatásban tevékenykedő oktató. Másik felosztásban a munkaszervezetben elfoglalt hely alapján beszélünk: óvodapedagógusról, tanítóról, tanárról, gyógypedagógusról, konduktorról, logopédusról, kollégiumi nevelőről, gyakorlati oktatóról, intézményvezetőről, diák-önkormányzati segítő pedagógusról, gyermekvédelmi felelősről, osztályfőnökről. Mindemellett a pedagógusnak egy személyben el kell látnia nevelői, tanári-szakemberi és tisztviselő-hivatalnoki feladatokat is.

Trencsényi László pedagógusszerep-felfogása áll:

- hagyományos tanári /tanítói funkciók (belső és külső munkaerők pl. óraadó tanár, edző stb.)
- páros pedagógusszerepek: pl. tanító/napközis nevelő
- osztályfőnöki szerep
- hármás-négyes szerepkörök (az én példám: tanár/osztályfőnök/munkaközösség-vezető, még néha tanító is vagyok, két órában alsós informatikát is tanítok, korábban minőségirányítási csoport-vezető és közalkalmazotti tanács-vezető is voltam)

A Zrinszky-féle pedagógusszerep – felosztás a következő:

- nevelő szerep (a bölcsőbb tanácsadó)
- szakemberszerep (a tudományról többet tudó)
- tisztviselőszerep (az adminisztrátor, aki beszámol a munkájáról, jelentéseket, statisztikákat készít)

Ezeken kívül még természetesen beszélhetünk kollégaszerepről, hivatalnok- nyilvános szerepről attól függően, hogy kikkel kapcsolatban (tantestület, szülők, fenntartó stb.) vizsgáljuk a pedagógust.

Sallai Éva pedagógusmesterség-felfogásában mesterségnek tekinti a pedagógiai munkát. A pedagógus legfontosabb munkaeszköze a szaktárgyi és módszertani tudásán túl a saját személyisége. A pedagógusmesterség tartalmi elemei:

- teoretikus háttér (önismeret, emberismeret, szakmaismeret)
- bizalomteli légkör megteremtésének képessége (elfogadás, empátia, kongruencia)
- gazdag szaktudományi tudás, tanítástechnikai készségek
- szerepviselkedés-biztonság (ügyes kommunikáció, rugalmas, gazdag viselkedés repertoár, gyors helyzetfelismerés, konstruktív helyzetalkotás, erőszakmentes, kreatív konfliktusmegoldás)
- együttműködés igénye és képessége (diákokkal, szülőkkel, kollégákkal)
- pedagógiai helyzetek elemzésének képessége
- mentális egészség (önismeret, önkontroll, saját élmények pszichés feldolgozása)

Végezetül **Zétényi Ágnes: A hatékony tanár** című írását tanulmányoztam (In: Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága Összeállította: Mészáros Aranka, ELTE Eötvös Kiadó, 1997. 284-292 p.), melyben a *hatékony tanár* tanítási stratégiáiról ír:

- szabályrendszert alkalmaz
- kezdetétől megakadályozza a rendbontást
- pontosan irányítja a fegyelmezést
- sokszor körbejár az osztályban (figyeli a diákok munkáját)
- nemverbális szinten megold zavaró szituációkat (szemkontaktus)
- érdekes és hasznos feladatokat ad a tanulóknak
- olyan szabályrendszert ad, hogy a gyerekek minimális irányítással tudnak dolgozni a feladatokon
- optimalizálja a tanításra fordított időt
- állandóan megszerzi a tanulók figyelmét
- nem beszél addig, míg mindenki nem figyel
- változatos tanítási technikák alkalmazása
- következetes hibellenőrző módszer
- új fogalmak tanítása: játékosan, a meglévő ismeretek felhasználásával
- követi az osztály reakcióit
- egy időben több dologra figyel
- biztosítja az óra egyenletes lefolyását
- fenntartja az óra tempóját

- érthetően magyaráz
- motivál
- érezteti a gyerekekkel, hogy elfogadja, értékeli, támogatja őket
- reagál a gyerekek rejtett és nyílt megnyilvánulásaira, kérdéseire
- érthető kérdéseket tesz fel
- segít, hogy a tanuló válaszolni tudjon
- jutalmazással ösztönöz
- kíméletesen kritizál
- elfogadja, integrálja a tanulók kezdeményezéseit

A hatékony tanítás elemei:

- a pozitív megerősítés használata
- célzás és visszajelentés (segítség a kérdésben, visszajelzés a munkájához)
- kooperatív technikák alkalmazása
- az osztály klímája, atmoszférája
- tanulásra fordított idő az órán
- magasabb rendű kérdések (a gondolkodás, logikai elemzés, indoklás tanítása)
- a tananyag szervezésének segítése (deduktív megközelítés, nyomravezetés)

E legutolsó szakirodalom adott a legtöbb segítséget abban, amit a bevezetőmben elérendő célnak tekintettem e dolgozat kapcsán. A sikerekben gazdag pedagógus munka jó eszközeit vehettük itt számba, melyeket saját tapasztalatomból is tudom, hogy valóban jó és járható útnak bizonyultak az oktatási gyakorlatomban (pl. következetesség, tanulói önállóság stb.). Jó érzés volt így csokorba gyűjtve elolvasni, miközben bensőmben sűrű bólogatásokkal konstatáltam, hogy igen, ez nálam is így működik. Így önmagunk megismerése, és a saját tevékenységünkre adott önreflexió által csiszolódhat szakmai színvonalunk.

Felhasznált irodalom:

- Dr. Hegyi Ildikó: Siker és kudarc a pedagógus munkájában (Okker Oktatási Iroda, 1996)
- Falus Iván-Kimmel Magdolna: A portfólió (Oktatás-módszertani Kiskönyvtár, Gondolat Kiadó, Bp., 2003)
- Bábosik István-Torgyik Judit: Pedagógusmesterség az Európai Unióban (Eötvös József Könyvkiadó, Bp., 2007)

- Kraiciné Szokoly Mária: Pedagógus-andragógus szerepek és kompetenciák az ezredfordulón (ELTE Eötvös Kiadó, 2006)
- Az iskola szociálpszichológiai jelenségvilága (Összeállította: Mészáros Aranka) (ELTE Eötvös Kiadó, 1997)